

τῶν Νορμανδῶν καὶ τῆς ἀπειλητικῆς προελάσεως τῶν Τούρκων ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ὁ Ψελλὸς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου, μὲ τὴν Γραμματικὴν καὶ τὴν Μετρικὴν ὑπὸ μάλῃς, μὲ ἀναμφισβήτητον ἐπιρροὴν ἐπὶ πολλοὺς τῶν εἰρημένων αὐτοκρατόρων ἀνδρεικέλων, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ πέραν τῶν στενῶν ἀντιλήψεων τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος, τὸ ὁποῖον ἐξυπηρέτησε μὲ ταπεινὸν ἐγωϊσμὸν καὶ φιλαυτίαν. Μὲ τοιούτους πολιτικούς συμβούλους δὲν δημιουργοῦνται πάντως οὔτε Νουμᾶς οὔτε Αὐγουστος οὔτε Κάρολος Μέγας, ἀλλὰ μόνον Κωνσταντῖνοι, Λοῦκαι καὶ Μιχαὴλ Παραπινάκιοι.

ΑΔ. Ν, ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

*Constantin VII Porphyrogénète. Le livre des cérémonies. Tome II livre I.—Chapitres 47 (38)—92 (83). Texte établi et traduit par Albert Vogt, docteur ès lettres, professeur honoraire de l'Université de Fribourg (Suisse) p. 193+ XI. Paris 1939.*

*Constantin Porphyrogénète. Le livre des cérémonies tome II, Commentaire livre I.—Chapitre 47 (38)—92 (83) par Albert Vogt, docteur ès lettres, professeur honoraire à l'Université de Fribourg (Suisse) [Ἀμφότεροι οἱ τόμοι ἐν τῇ σειρᾷ τῆς Collection byzantine publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé].*

Ὁ πατὴρ Vogt συνεχίζων τὴν λίαν ἀξιέπαινον προσπάθειάν του, νὰ διαφωτίσῃ δῆλα δὴ τὸ τόσον σπουδαῖον κείμενον περὶ τῆς βασιλείου τάξεως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, κατώρθωσε, παρὰ τὰς δυσχερείας τῶν καιρῶν, νὰ μᾶς προσφέρῃ τοὺς δύο ἀνωτέρω τόμους ἀποτελοῦντας συνέχειαν τῶν κατὰ τὸ 1935 ἐκδοθέντων ἄλλων δύο.

Ἐκ τῶν τόμων τούτων, ὁ μὲν πρῶτος περιέχει τὰ ἀπὸ τοῦ 48ου—92ου κεφάλαια τοῦ πρώτου βιβλίου (κατὰ τὴν ἔκδοσιν Βόννης τὰ ἀπὸ τοῦ 39ου—83ου) τῆς βασιλείου τάξεως μετὰ Γαλλικῆς μεταφράσεως, ὁ δὲ δεύτερος τὰ εἰς τὰ κεφάλαια ταῦτα σχόλια.

Τὸ κείμενον τοῦ Πορφυρογεννήτου μᾶς παρεδόθη δι' ἑνός, δυστυχῶς, κώδικος, διὰ τοῦτο ἡ διόρθωσις αὐτοῦ καθίσταται δυσχερής, τὸ πρᾶγμα δ' ἀποβαίνει δυσχερέστερον, ὅταν τις δὲν ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ φωτογραφικὸν αὐτοῦ ἀντίτυπον.

Ἐποσδήποτε, ἐπιθυμῶν νὰ συμβάλω εἰς τὴν διευκρίνισιν ὄρισμένων σημείων αὐτοῦ καὶ τὴν ἀποσαφήνισιν ἐνίων ἐγειρομένων ἐρωτημάτων, προβαίνω εἰς τὰς κατωτέρω παρατηρήσεις.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ Ι΄ αἰῶνος τὰ ὑποκοριστικά ἔληγον καὶ εἰς-ιον, ἀλλὰ καὶ εἰς -ιν, πρὸς δ' ὅτι παρὰ τῶ αὐτῶ συγγραφεῖ ἀπαντῶσι πολλάκις ἀμφοτέρω οἱ τύποι. (Πρβλ. St. Psaltes, Grammatik der byzantinischen Chroniken σ. 271, 272). Τούτου δοθέντος, ὅπου τοῦ κειμένου ὑπάρχουσι τύποι εἰς -ιον πρέπει νὰ διατηρηθῶσιν, ὁμοίως δὲ ὅπου φέρονται καὶ οἱ εἰς -ιν τύποι. Λέγω τοῦτο, διότι, ἐν ᾧ πολλαχοῦ ἡ ἔκδοσις τῆς Βόννης ἢ μὴ ἐν πολλοῖς ἀξιόπιστος<sup>1</sup> ἔχει τοὺς εἰς -ιον τύπους, ἡ τοῦ πατρὸς Vogt προτιμᾷ τοὺς εἰς -ιν.

Περὶ πολλῶν εὐχῶν προκειμένου ὁ Reiske ἐκδίδει τὸ κείμενον καθ' ὀριστικὴν π.χ. ὁ Θεὸς φυλάξει, ὁ Θεὸς πληθύνει, ἐν ᾧ ὁ τελευταῖος ἐκδότης καθ' ὑποτακτικὴν φυλάξει, πληθύνει (πβ. σελ. 4. 9 32, 7. 4. 32, 31. 2. 3, 168. 5). Ἐν βεβαίως ἔπρεπε νὰ διορθῶσιν τις, κατ' εὐκτικὴν ἔπρεπε νὰ γράψῃ, ἦτοι φυλάξει, πληθύνει καὶ τὰ ὅμοια. Ὁρθῶς ἄλλως ὁ πατήρ Vogt ἐν σελ. 136. 17 ἐκδίδει χαίροις, ἀναξ καὶ ἐν 1. 171. 18. 22 καὶ 172. 2· ὁ Θεὸς παρέξει καὶ ὁ Θεὸς παράσχοι.

Ἐν σελίδι 1. 6 λέγεται ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐξέρχεται φορῶν τὸ σκαρμάγγιον αὐτοῦ· αὐτοῦ βεβαίως δέον νὰ γραφῇ.

Προκειμένου περὶ τοῦ στεψίμου καὶ στεφανώματος τῆς Ἀυγούστης σημειοῦται ὅτι αὕτη ἴσταται εἰς τὸ μέσον τοῦ ἡλιακοῦ καὶ εἶτα, μικρὸν κατωτέρω, μετὰ τὴν ἀκτολογίαν ὅτι ἀποκινεῖ εἰς τὴν μέσην τοῦ ἡλιακοῦ (19. 6). Ὁρθῶς ἐδῶ ἡ ἔκδοσις τῆς Βόννης ἔχει ἀπὸ τὴν μέσην τοῦ ἡλιακοῦ.

Ἐν σελίδι 21. 23. ἐκδίδεται ἀπέρχονται ἐπὶ τὸν κοχλίαν τῆς ἁγίας Χριστίνης· ἡ ἀνάγνωσις βεβαίως ἐκ τοῦ ἐπὶ τὸν κοχλίαν τοῦ κώδικος, ὅπερ ἀσφαλῶς κοχλίαν δέον ν' ἀναγνωσθῇ, τύπος πολλαχοῦ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονευόμενος (σελ. 304. 22, 306. 16, 309. 23, 362. 18, 364. 19, Βόνν.) καὶ ὑπὸ μεσαιωνικῶν γλωσσολογῶν ἐπιβεβαιούμενος πρὸς δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ κοχλιός (=κοχλιός) καὶ ὃν καὶ ὁ ἴδιος ὁ πατήρ Vogt ἀποδέχεται ἀλλαγῶν τῆς ἐκδόσεώς του (σ. 144 12, 148. 34, 160. 19, 164. 14).

Τὸ προσκυνοῦντες δίδωσι τὴν ἀγάπην (σ. 29. 7) ἀναντιρρήτως δίδου-

<sup>1</sup> Ἐν αὐτῇ π.χ. φέρεται (316. 23) μεσοδίμην, ἐν ᾧ ὁ κώδιξ δίδει μησοδίμην=μισοδίμην, ὅπερ δύναται νὰ εἶναι καὶ ὀρθὸν καὶ πάλιν 295.2 ἐπιδίδωσι τῶ δομestίκῳ, ἐν ᾧ ὁ κώδιξ παρέχει ἐπιδίδη=ἐπιδίδει, καὶ τὸ τοῦ κώδικος δὲ κονδομάνικα ἐν τῇ τῆς Βόννης ἐκδόσει (294. 15) διορθοῦται οὐχὶ ὀρθῶς εἰς κοντομάνικα καὶ οὕτως ἐξῆς.

σι ἀναγνωστέον. Οὐδὲ νομίζω ὅτι τὸ τοῦ κώδικος *paraδίδουσιν αὐτόν* (σ. 81. 21) ἔπρεπε εἰς *paraδιδούσιν αὐτόν* αὐτόν νὰ μεταβληθῆ.

Τὸ ἐν σελίδι 80. 17 ἦτον δὲν εἶναι τὸ ἦτοι, ἀλλὰ τὸ ἐπεξηγηματικὸν *εἴτουν* (=εἶτε οὖν) τὸ ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς κειμένοις ἦτον γραφόμενον.

Κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ βασιλέως ἀναφέρεται ὅτι, πρὶν οὗτος κατατεθῆ εἰς τὸν τάφον, ἀφαιρεῖται ἀπὸ τῆς κεφαλῆς του τὸ στέμμα καὶ ἀντ' αὐτοῦ τίθεται σημεντέινον μετὰ *πορφυρᾶς* λιτῆς (σ. 85. 2). Ἀσφαλῶς τὸ ὀρθὸν εἶναι μετὰ *πορφύρας* λιτῆς. Καλῶς ἄλλως ὁ ἐκδότης ἐνόησε τὸ χωρίον μεταφράσας διὰ τοῦ un landeau de simple pourpre.

Μὴ ὑπάρχοντος τύπου *ἐξκουβίτης*, ἀλλὰ *ἐξκούβιτα* (τὰ) τὸ ἐν σελ. 104. 12 τοῦ δομυστίκου τῶν *ἐξκουβιτῶν* ἀναγνωστέον τῶν *ἐξκουβίτων*· μικρὸν ἄλλως τε κατωτέρω τὸ ἐν σελ. 109. 15—16 σχολίον ὀμιλεῖ περὶ «δομυστίκου τῶν ἐξκουβίτων».

Ὁ ἐκδότης εἰς διάφορα μέρη τοῦ κειμένου (125. 8, 128. 24, 120. 6) ἔχει ἐκδώσει, κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Βόννης, καὶ πιθανῶς κατὰ τὸν κώδικα, *ιχάδιον*. Ἡ λέξις ὅμως πρέπει ἐν ἀρχῇ διὰ τοῦ η νὰ γραφῆ *ἠχάδιον*, ἀφ' οὗ εἶναι τὸ ὑποκοριστικὸν τῆς λ. ἤχος. Σημειωτέον ὅτι αὕτη σφύζεται καὶ σήμερον ὡς *χάδι* καὶ σημαίνει νῦν τὴν θωπεῖαν.

Τὸ κεφάλαιον 78<sup>ον</sup> (σ. 118. 1) φέρει ὡς ἐπικεφαλίδα «ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἱππικοῦ ἀγομένου τοῦ καταλόγου». Ἡ σύνταξις ἱππικὸν τοῦ καταλόγου εἶναι ὀρθή, οὐδεμία δ' ἀνάγκη εἶναι νὰ προταθῆ ἡ διόρθωσις κατὰ τὸν κατάλογον.

Τὸ ἐν σελ. 103. 9 *κοντομάνικα* ἀντὶ τοῦ τοῦ κώδικος *κονδομάνικα* καὶ τὰ ἐν σ. 154. 20, 22 *κεντούκλου* καὶ *κεντουκλέϊνα*, ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδικι *κενδούκλου*, *κενδουκλέϊνα*, νομίζω ὅτι εἶναι περιτταὶ διορθώσεις, ἀφ' οὗ τὸ κονδός, ἀντὶ τοῦ κοντός φέρεται καὶ παρ' ἄλλοις Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι, παρὰ *Μαλάλα* δὲ καὶ τὸ κονδοειδῆς καὶ κονδόθριξ (St. Psaltes, Ἐνθ' ἀν. σ. 94. Πβ. καὶ τὸ Ἑλληνικὸν γλωσσάριον τοῦ Du Cange ἐν λ. κονδός). Σημειωτέον ὅτι νδ ἀντὶ ντ (d) ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἀπόδοσιν Λατινικῶν λέξεων πβ. *κονδίτον*, *κωνδιᾶτος*, *μανδάτωρ* κτλ.

Ἐὰν ὁ κώδιξ εἰς τὸ κεφάλαιον ΠΓ' κατὰ Vogt (σελ. 169. 4) ἐν ἀρχῇ ἔχη εἰς τὰ *Χριστοῦ γέννα*, ὀρθῶς ἔχει καὶ περιττὴ ἡ διόρθωσις εἰς *Χριστούγεννα*.

Ὁ γράψας τὸν κώδικα, ἀγνωῶν, πιθανώτατα, τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἔχει ἐνιαχοῦ χωρίσει τὰς δι' Ἑλληνικῶν γραμμάτων γεγραμμένας Λατινικὰς λέξεις, δι' ὃ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐχωρίζοντο αὐταὶ κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου· ἀντὶ π. χ. ἐτ *Μάγια* δωριέντε κοῦμ μούνερα ἀδοράντες, θὰ ἔπρεπε νὰ γραφῆ ἐτ *μάγι* ἀβ ὀριέντε . . . πβ. καὶ τὸ μεσαιωνικὸν μάγοι ἐξ Ἀνατολῶν καὶ πάλιν ἀντὶ ἐτ *τέρξια* διέρρε σουρρέξιτ, ἐτ *τέρξια* διε ρεσουρρέξιτ ὡς ἐπ' ἴσης κοῦν τρανσφιγγουράτους ἐστιν μόντεν, κοῦν

τρανσφιγγουράτους ἔστ' ἰν μώντεμ, ὡς καλῶς τὸ τελευταῖον ἐχώρισεν ὁ Reiske.

Λέγεται ὅτι τὴν Αὐγούστα, μετὰ τὴν στέφιν, ὀρικεύουσιν ἐν τῷ τρικλίνῳ οἱ σπαθάριοι μὲ τὰ διστράλια, τὸ δὲ ἄρμα οὐκ ἀκολουθεῖ (σελ. 21. 14). Ἀντὶ τοῦ ἄρμα, γράφε ἀρμα.

Ἡ ἀραία, ἣτις ἀναφέρεται μετὰ τῆς λέξεως τριβουνάλιον (σ. 26. 7, 27. 1) ἐφ' ὅσον εἶναι αὐτὴ ἡ Λατινικὴ λέξις arca δὲν βλέπω διατὶ πρέπει νὰ γράφεται διὰ τοῦ αι. Καὶ τὸ ἐν σελίδι 99, 33 στηθεύου ὀρθῶς θὰ εἶχε στηθαίου, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν σελ. 3 ὁ ἀντιμίσιον, ἀντιμήσιον, ἐφ' ὅσον ὑπόκειται ἡ λ. mensa.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν πνευματισμὸν καὶ τὸν τονισμὸν τῆς ἀπίδος, εἶπον τὰ δέοντα κρίνων τὸν πρῶτον τόμον τοῦ κειμένου, οὐδὲ πείθομαι ἐξ ὧσων λέγει ὁ σοφὸς ἐκδότης ἐν σελίδι VII τῆς εἰσαγωγῆς του.

Τὸ ἐν σελίδι 118. 3 πάνιν, ἀναγνωστέον παννίν (pannus), ὁ δὲ ὀρθὸς τονισμὸς τοῦ μικροπανίται (!40. 14) καὶ παλαιστρίται (141. 11) εἶναι διὰ περισπωμένης, μικροπαννῖται καὶ παλαιστρίται.

Ἐπεξετάθην εἰς τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἵνα, τῇ βοηθείᾳ τῶν μεσαιωνικῶν κειμένων καὶ τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης, ὑποστηρίξω τὸ ὀρθὸν ὄρισμένων τύπων ἐν τῷ περὶ τῆς βασιλείου τάξεως κειμένῳ, τὸ ὁποῖον ἢ θὰ ἔπρεπεν ν' ἀποκατασταθῇ ἢ νὰ μείνῃ ἀμετάβλητον.

Κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὸν γάμον, ὁπότε ἐγένετο τὸ λουτρὸν τῆς βασιλικῆς νύμφης, λέγεται ὅτι οἱ Βένετοι ἴσαντο εἰς τὸν δεξιὸν ἔμβολον τῆς Μανναύρας «οὐ ἔστιν ἡ πύλη τῆς Αὐγουστέως τὰ ἴσα τοῦ πίνσου» (σελ. 22. 6 καὶ 2. 40 ὑποσ.) Νομίζω ὅτι ἡ μετ' ἀμφιβολίας προτεινομένη ἐρμηνεία τοῦ τὰ ἴσα τοῦ πίνσου διὰ τοῦ ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ θύρα τοῦ Αὐγουστέως, δηλαδὴ ἡ τοῦ πίνσου, δὲν εἶναι ὀρθή, ἀφ' οὗ ὁ πίνσος ἢ πινσὸς ἢ πεσσὸς τῶν Βυζαντινῶν, ὁ κτιστὸς δηλαδὴ τετραγώνος κίων, δὲν ἔχει θύραν. Τὸ τὰ ἴσα τοῦ πίνσου σημαίνει εἰς τὴν αὐτὴν εὐθειᾶν μὲ τὸν πίνσον.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀναφερόμενα τριλέξια (90. 17) ὀρθῶς ποιῶν ὁ ἐκδότης ἀφίνει ἀμετάφραστα διατηρῶν τὸν Ἑλληνικὸν ὄρον trilexia, ἢ εἰκασία του ὅμως (2. 101) ὅτι τριλέξια εἶναι τὰ ἄσματα τὰ ἐκ τριῶν στροφῶν ἀποτελούμενα δὲν τυγχάνει τοῦ ὀρθοῦ. Τριλέξια, ὡς καὶ ἡ λέξις δηλοῖ, εἶναι ἄσματα, ὧν ἕκαστος στίχος ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν λέξεων, ὡς π. χ.

ἡ παρθένος σήμερον  
τὸν ὑπερούσιον τίκει

ἢ σταυρὸν χαράξας Μωσῆς  
τὴν Ἐρυθρὰν διέτεμε  
τῷ Ἰσραὴλ πεζεύσαντι

καὶ τὸ ἐν παλαιότεραις εὐχαῖς

ἀπὸ ρυπαρῶν χειλέων  
ἀπὸ βδελυρᾶς καρδίας  
ἀπὸ ἀκαθάρτου γλώσσης  
καὶ ψυχῆς ρερυπωμένης.

Τοιαῦτα τριλέξια, οὐχὶ βεβαίως ἀδιάφθορα, σφίζονται καὶ παρὰ Πορφυρογεννήτῳ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Βασιλείου τάξεως π. χ.

ἀνδραγαθίαν ἐκ Θεοῦ  
τῷ βασιλεῖ Ρωμαίων  
καὶ νίκην θεοδώρητον  
κατὰ τῶν πολεμιῶν (σελ. 167. 5)

ἢ πνεῦμα τὸ πανάγιον  
τὰς Αὐγούστας σκέπασον  
καὶ οἶνον μετεσκεύασεν  
ἀνθρώπων εἰς ἀπόλαυσιν (σελ. 8. 25, 181. 5. 20).

ἢ πνεῦμα τὸ πανάγιον  
τὸν γάμον ἐπευλόγησον (σελ. 8. 4).

Κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ λαχανικοῦ ἵπποδρόμου λέγει ὁ Πορφυρογεννήτος ὅτι ὁ θεωρητὴς «ταυρίζετὶ τὸ τρίπλοκον» ἢ ὅτι «κρούει τὴν ταυραίαν» (σελ. 149. 13. 20).

Τὸ ταυραία μεταφράζεται διὰ τοῦ χειροτύμπανον (σελ. 149, 2. 157) συντελοῦντος, ἴσως, πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ ρήματος κρούω. Τὸ τρίπλοκος ἀφ' ἑτέρου, τὸ ὁποῖον σημαίνει τριπλοῦς (πβ. καὶ τὸ Corpus Glossarium Latīnorum II. 459. 33 τρίπλοκος: triplex) παρέχει ὄντως δυσκολίαν πρὸς ἐρμηνείαν. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι τὸ ταυραία, ὀρθῶς ταυρέα, εἶναι ἢ σάλπιγξ taurea, ἣτις εἶχεν ἤχον βαρύν, πρὸς μυκηθμὸν ταύρου ὁμοιάζοντα κρούω λοιπὸν τὴν ταυρέαν ἢ ταυρίζω σημαίνει σαλπίζω μὲ τὴν ταυρέαν. Διὰ τὸ κρούω περὶ πνευστῶν ὄργάνων πβ. τὸ τῆς Παλατίνης Ἀνθολογίας κρούειν αὐλὸν καὶ σήμερον δὲ λέγομεν βαρῶ (=κρούω) τὴ σάλπιγγα ἢ τὸ παγιάυλι (=πλαγιάυλον). Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ τρίπλοκον, ἴσως νὰ σημαίνῃ διὰ τῆς ταυρέας σαλπίζω τὸ τριπλοῦν σάλπισμα.

Ἐν σελίδι 1. 158.17 περὶ βοτοῦ ἵπποδρομίου ὄντος τοῦ λόγου, ἀναφέρεται ὅτι ὁ τῶν Πρασίνων δρομεὺς δὲν ἦτο παρὸν εἰς τὰ ζυγισμὰ (γράφε ζυγιάσμα).

Ἐνταῦθα ὁ ἐκδότης νομίζει ὅτι πρόκειται περὶ ζυγίσματος τῶν δρομέων, δι' ὃ μεταφράζει διὰ τοῦ pesage (σελ. 158) καὶ les coureurs sont pesés (2. 170.) Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ ζυγίσματος ἐνταῦθα, ἀφ' οὗ οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ὅτι ἐζυγίζοντο οἱ δρομεῖς πρὸ τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὰ ζυγιάσμα ἐνταῦθα σημαίνει κατὰ τὴν συζυγίαν, κατὰ τοὺς συνδυασμούς.

Ἐπιπαιῶν Vogt ἐρωτᾷ ποῖον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ ἐν τῷ 80ῷ κεφαλαίῳ ἀναφερομένου μαξιλλαρίου (2. 164). Ἡ λέξις σχετίζεται ἀμέσως μὲ τὸ μαξιλλάριον=προσκέφαλον. Ὁρθῶς λοιπὸν ἠρμηνεύσεν ὁ Reiske διὰ τοῦ *qui in circo sedenti pulvinaria substernebat*, ἣν ἐρμηνείαν ἀποδέχεται καὶ ὁ Rambaud (*De hippodromo byzantino* σελ. 103).

Ἐν τῷ δεῖπνῳ τῶν ιθ'. ἀκκουβιτῶν, κατὰ τὸ λεγόμενον Γοτθικόν, ἀναφέρονται πανδουρισταὶ μετὰ τῶν πανδούρων αὐτῶν (σελ. 182. 9). Ὁ πατήρ Vogt νομίζει ὅτι πάνδουροι εἶναι τὰ λαγοῦτα καὶ πανδουρισταὶ οἱ παίζοντες τὰ μουσικὰ ταῦτα ὄργανα. Τὸ πανδοῦριον ἢ ὁ πάνδουρος δὲν εἶναι κρουστὸν μουσικὸν ὄργανον, ἀλλὰ πνευστόν. Πβ. τὸ παρὰ Μαλάλα (*Χρονογρ.* 179. 16) «οἱ πανδοῦροι ἠΰλου» καὶ τὸ τοῦ Λεοντίου Νεαπόλεως (Βίος Συμεῶν τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ P.G. 93. 1721) «ἔλαβε πανδοῦριν καὶ ἤρξατο αὐλεῖν». Σφύζεται ἄλλως τε καὶ σήμερον ἢ λέξις ὑπὸ τὸν τύπον *πανδοῦρα* ἢ *μανδοῦρα* καὶ δηλοῖ εἶδος αὐλοῦ. Βλ. περὶ τούτου Φ. Κουκουλέ, Ὁ χορὸς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν τόμ. 14. 257 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Συμβολὴ εἰς τὴν Κρητικὴν Λαογραφίαν ἐπὶ Βενετοκρατίας ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν τόμ. 3. 21, ἔνθα καὶ ἡ εἰκὼν τῆς μαντούρας

Σύνηθες ἐπιφώνημα, ἐκ τῆς μουσικῆς, πιθανώτατα, λαβὸν τὴν ἀρχὴν, συναντᾶται ἐν τῇ Ἐκθέσει τῆς βασιλείου τάξεως τὸ ἀπλοῦν ἐς (σελ. 152. 30), ὅπερ καὶ σήμερον λέγεται ἴς, ἢ καὶ ἐν συνδυασμῷ οἱ ἐς (σελ. 122. 18) ἢ καὶ ἐς ἄ, οἱ ἐς (σελ. 121. 3) ἢ καὶ ἀλλαχοῦ ἐξ ἐς ἢ ἢ ἔα ἐς (Κ. Σάθα, Δοκίμιον περὶ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν ρπε' καὶ ρηζ').

Ἡ συμπλοκὴ τῶν ἐπιφωνημάτων τούτων, ἅτινα εἶναι ἤχοι ἄσημοι, δὲν πρέπει, συντελοῦντος καὶ τοῦ ἐπιφωνήματος ἰοὺς ἀεὶ ἢ ἰς ἀεὶ (σελ. 152. 19. 20) νὰ ἀγάγη εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὸ ἐς ἄ, οἱ ἐς ὑπόκειται τὸ ἐσαεὶ, ὡς φαίνεται διατεθειμένος νὰ δεχθῇ ὁ ἐκδότης (σελ. 121 καὶ 187). Ἐνταῦθα εἶναι συνηνωμένα τὰ δύο ἐπιφωνήματα οἱ ἐς καὶ ἔα ἐς, κατ' ἀντίστροφον τώρα σειρᾶν.

Ἐν τοῖς κεφαλαίοις 78 καὶ 82 (σελ. 137. 24, 165. 21) ἀναφέρεται ἱππικὸν παγανόν. Τὸ ἐπίθετον, ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *paganus* ἀναμφιβόλως λαβὸν τὴν ἀρχὴν, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐσήμαινε ὅτι καὶ τὸ ἀπλοῦς, οὐχὶ ἐπίσημος. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τῶν βασιλέων τὰ παγανὰ ἢ τὰς παγανὰς χλαμύδας καὶ διβητήσιν παγανόν, ὅπερ ἀντιδιαστέλλει πρὸς τὸ λιτόν (σελ. 33. 14. 16, 181. 15). Τὸ παγανόν λοιπὸν ἱπποδρομίον ὀρθῶς μεταφράζει ὁ πατήρ Vogt διὰ τοῦ *course* ἢ *jeux ordinaire* (σελ. 137. 165), οὐχὶ ὅμως, νομίζω, ἐπιτυχῶς διὰ τοῦ *courses bourlesques* ἢ *raiennes* (2. 173). Τὸ παγανόν ἱπποδρομίον ἀντιδια-

στέλλεται πρὸς τὸ τοῦ καταλόγου καὶ σημαίνει τὸ οὐχὶ ἐπίσημον, τὸ οὐχὶ κεκανονισμένον.

Κατὰ τὸ νυμφαγώγιον βασιλικῆς νύμφης λέγεται ὅτι αὕτη ὀψικεύεται ὑπὸ *πληθίων* καὶ χειροκυμβάλων. Τί εἶναι νὰ πληθία ταῦτα δὲν ἐξηκριβώθη μέχρι σήμερον. Ὁ ἐκδότης (2. 185) παραδέχεται τὴν γνώμην τοῦ Thibaut ὅτι σημαίνουν τὰ χειροκύμβαλα (*darbouka*) Ἡ λέξις *πληθίον* εἶναι ἀσφαλῶς τὸ *πλινθίον* (διὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ ν ὄρα ὅτι οἱ νεώτεροι λέγουσι *πλίθρα* καὶ *πλιθάρι* τὴν *πλίνθον*) ἐπομένως πρέπει διὰ τοῦ ν νὰ γράφεται. Ἐπειτα ἂν ἀπίδη τις εἰς τὸ σχῆμα τοῦ *πλινθίου*, τὸ ὁποῖον ἦτο τετράγωνον—κατὰ τὸν Μιχαὴλ Ψελλὸν (Σάβα, Μεσ. βιβλ. 5. 470) «τὸ *πλινθίον* παράτασις ἐστὶ ἐκ τεσσάρων πλευρῶν ἰσαριθμοῖς φάλαγξι καὶ ἴσας παρισούμενον ὡς εἶναι τὸ ἐμπεριεχόμενον χωρίον τετράγωνον» δέον νὰ δεχθῆ ὅτι τὸ *πλινθίον* εἶναι ὄργανον μουσικὸν τετραγωνικὸν ἔχον σχῆμα. Περὶ τοῦ *πλινθίου*, εὐτυχῶς, παρέχει πληροφορίας ἀνεπίγραφος πραγματεία περὶ μουσικῆς καὶ χυμείας ἔνθα, μεταξὺ τῶν μουσικῶν ὀργάνων, καταλέγεται τὸ «*πλινθίον* διὰ τριάκοντα ἕξ χορδῶν», ἄρα κιθαριστικὸν ὄργανον, καὶ «*πλινθίον* ἄχορδον ἢ αὐλητικόν», ἄρα αὐλητικὸν ὄργανον. (Βλ. Μιχ. Στεφανίδου, *Μουσικὴ καὶ χρυσοποιία* κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν 4. 42.) Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ *tambourin*.

Τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις εἶχον νὰ κάμω πρὸς διαφώτισιν ἐνίων σημείων τοῦ κειμένου καὶ τοῦ πραγματικοῦ αὐτοῦ μέρους ὡς μικρὸν ἀντίδωρον πρὸς τὸν ἐκδότην ἀπὸ τὸ ἐριμηνευτικὸν ὑπόμνημα τοῦ ὁποίου πολλὰ ἐδιδάχθην. Δέον ὄντως νὰ τονισθῆ ὅτι ὁ πατὴρ Vogt μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν πολυμαθεῖαν καὶ δξύτητα, ἣτις παρατηρεῖται εἰς πάσας τὰς ἐργασίας αὐτοῦ, οὐ μόνον ἔδωκεν ἐπιτυχῆ τοῦ κειμένου μετάφρασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ τόμου τῶν σχολίων του διεφώτισε πολλὰ σημεῖα τοῦ κειμένου ἀναφερόμενα εἰς ζητήματα ἱστορικά, γλωσσικά, ἀρχαιολογικά κ.τ.λ. σπουδαίως ὑποβοηθήσας τὸν μέλλοντα νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὴν μελέτην τῶν πολυπλόκων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα γεννᾷ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἔργου περὶ τῆς βασιλείου τάξεως.

Ἐὰς ἀποδοθῆ λοιπὸν ὁ προσήκων ἔπαινος εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ πατρὸς Vogt, ἣτις ὑπερβάλλει κατὰ πολὺ, τὴν ἀξιόλογον ἄλλως τε τοιαύτην ἐν τοῖς πρώτοις τόμοις.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ